

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

14550

891.99

7-28

2003

թ. 542-3
Կ-28

Ն Ա Մ Ա Լ Ե Ա Ն

Հ Ա Ր Ե Ի Ա Ն Ն Ե Ր

(Կ Ե Ա Ն Ք Ի Գ Շ Ե Ր)

(Ա կրտստպան «Մ Ո Ւ Բ Ճ» ամսադրոյ)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տ Պ Ա Բ Ա Ն Մ. Գ. Ռ Օ Տ Ի Լ Ե Ա Ն Յ Ի

1891

5009

5699

891.993

Ն-28

Ա.Ա

ՆԱՄԱԼԵԱՆ

IX. P.

ՀԱՐԵԻԱՆՆԵՐ

(ԿԵԱՆՔԻ ԳՐԵՐ)

1001
2864

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏԳԱՐԱՆ Ի. Գ. ՌՕՏԻՆԵԱՆՑԻ

1890

3203

Дозв. ценз. Тифлисъ. 20 Октября, 1890 г.

Типогр. М. Д. Ротинианца. на Голов. пр. соб. д. № 41.

ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐ

(ԿԵՍՆՔԻ ԳԾԵՐ)

I

Լեռնային բարձր արօտատեղում զարկած էին երեք վրաններ: Գոքա բոլորը պատկանում էին Մահ-մուղ օղլի Սիւլեյմանին, որ տէր էր հազար հինգ հարիւր գլուխ ոչխարի և բռնել էր սարաւանդի մի մեծ տարածութիւն: Սիւլեյմանը ունէր երկու սրտոտ որդիներ, որոնցից մէկին արդէն պսակել էր, իսկ միւսին դեռ վարժեցնում էր ոչխարապահութեան մէջ, յանձնելով նորանց հովւի և հովիւների տեսչի պաշտօններ:

Ոչխարների կրթելու ժամն էր. ամենքը սաստիկ զբաղւած էին: Ոչխարներին մէկ-մէկ անց էին կացնում կթող հովիւների մօտ և բաց թողնում: Սիւլեյմանը ուշադրութեամբ դիտում էր ամեն մի ոչխարի մարմինը և բուրդը: Գառների հօտը ծանր-ծանր մօտենում էր հեռուից:

Կթելը վերջացաւ, ոչխարներին փոքր ինչ յետ տարան վրաններից և դառներին բաց թողին: Գառները մկրկալով և բղաւելով վազեցին իրանց մայրերի մօտ:

Միւլեյմաննը, մուշտակը ուսերին դցած, դարձաւ իւր վրանը լուռ ու մունջ. նստեց վրանի առաջ ընկած քարի վերայ և պատրաստեց ծխելու: Սարի դագաթից մինչև այդ ժամանակ փչում էր բարակ սառն քամի, որ սկսել էր մեղմանալ և այժմ համարեա դադարել էր: Միւլեյմաննը գդակը յետ տարաւ իւր ճակատից. յետոյ մուշտակը կիսատ վայր զցեց իրանից և աջ ոտքը ծալեց ձախ ոտքի վերայ:

Միւլեյմանի առաջ բացւած էր մեծ տեսարան: Նորա արօտատեղուն կպած էին հարևան գիւղացիների արտերը, նոցանից յետոյ երեւում էր զիւղի տների մի մասը և յետոյ տասնեակ գիւղեր իրանց վարուցանքսով հեռուում էին միմեանց—իսկ աւելի հեռուն պատած էր մի տեսակ մշուշով, որի միջից հազիւ երեւում էին գիւղերը և նոցա շրջակայքը: Միւլեյմաննը նայում էր հորիզոնին. բայց ո՛չ շատ ուշադիր կերպով. կարծես նա մի մտածմունքի մէջ էր:

Այդ ժամանակ նորա հովիւներից մէկը մօտիկացաւ՝ բերելով հետը երկու կաղ ոչխար:

— Աղա՛, կաղացած ոչխարները դոքա՞ են:

— Հա, սոքա են, պատասխանեց քաշելով հովիւը:

— Թող վրանի մօտ ու ինքդ գնա՛ գործիդ. լաւ մտիկ տւէ՛ք ոչխարներին. տօ՛, շներին զարկող է՛ եղել:

— Ոչ:

— Ինչպէս թէ ո՛չ, Ալաբաշը ինչ որ մի ոտքը քաշում է. ևս հօ կոյր չեմ... դէ գնա կորի՛ր:

— Ես չեմ իմացել:

Միւլեյմանի մեծ որդին Բաղիրը՝ մի բարձրահասակ սիրունատես տղայ՝ ոչխարների մօտից եկել կանգնել էր հօր մօտը և լսում էր նորա խօսակցութիւնը հովիւ հետ: Նա լաւ զիտէր, թէ ինչո՞ւ է կաղում շունը, բայց զաղտնիքը կամաւ չը բացեց, այլ իւր կողմից էլ աւելացրեց.

— Բոքա չեն էլ նայում թէ շունը ոչխարների մօտն է, թէ հեռացել է: Այս տարի մեր հովիւները շատ թուլասիրտ են. չեն կարողացել սահմանների խոտը ուտացնեն ոչխարներին: Երևի շուտով կ'անցնեն պահոցքին, շորուխին:

— Տօ, որ աչքներդ էլ դուրս դայ, ևս մինչև երեք շաբաթ թոյլ չեմ տալ որ մօտիկանաք պահոցքին, գողաց Միւլեյմաննը: Ինչպէս կարող էք, կշտացրէք ոչխարներին: Աւրիշ տարի ինչպէ՞ս ենք բաւականացել: Աչքաբաց եղէ՛ք:

II

Հովիւին ճանապարհ զցելուց յետոյ Միւլեյմաննը դարձաւ իւր որդուն և աւելի մէղմ ձայնով շարունակեց.

— Այս տարի, Բաղիր, Աստծու վերայ զանգատի տեղիք չ'ունենք. ժամանակին անձրևներ տուաւ, լաւ խոտ բուսցրեց. տաւարն էլ ողջ և առողջ է: Աւրիշ տարի այս պահուն ինչքան զատն էինք կորցրած

լինում: Այս տարի փառք Աստծու, ազատ ենք դժբաղդուութիւնից:

— Գառն մի փոքր կոտորել է Հաջի Ալիի հոտում. բացի նորանից՝ էլ ոչ մէկը զանգատուոր չէ. խոտը այս տարի պատուական է. մեր պահոցքը լաւ խոտահարք է դարձել, պատասխանեց Բաղիրը մի տեսակ պարծենկոտութեամբ և կռանալով զեանին՝ կտրեց մի երկու խոտ ու սկսեց նրանց քրքրել:

— Այս մեր հովիւները — իստակ էշեր են, տեսնում են, որ խոտը սկսում է պակսել. էլ այն չէ որ սահմանի խոտը կերցնեն, որ յետոյ մօտիկանանք զօրութիւն — մի քիչ ուշ:

«Սահման, սահման» ասելով՝ թափառականները իրանք հասկանում էին թէ ինչ են ասում: Նոցա սահմանակիցները զիւղացիներն էին: Ամենայն տարի Սիւլեյմանը կերցնում էր զիւղացիների արտերը իւր ոչխարներին: Այս տարի խոտը առատ էր և հովիւները զեռ կարօտութիւն չէին զգացել մի այդ տեսակ քայլի, բայց Սիւլեյմանը մի տեսակ անհանգստութիւն էր զգում հովիւների այդ տեսակ թուլութիւնից:

— Այժմ այն էլ պէտք է ասել, որ զիւղացիները առաջւանից աւելի քաջացել են. հանգստացրաւ հօրը Բաղիրը, մեզ հետ կուում են, մեզ վերայ զանգատուում են: Թէ թողնե՛ք մի տարի հանգիստ, ձայնները կտրել... փառք Աստծու խոտ ունենք:

— Կոցա զանգատը անվերջ է, որ աշխարհքն

էլ դորանց տաս՝ զօքա չեն կշտանալ: Տես մէկ դոցա արտերը, փահ, փահ, փահ, ինչքան երկայն փուլած են: Ախր որ մի քանի սուփրա տեղ էլ մեզ հասնի — ում փլաս կը լինի: Բաս ես զիշեր-ցերեկ անձրևի, քամու տակ ապրեմ, — իմ ապրանքը իմ անձովը պահեմ. իսկ նա զայ դարնանը մի օր վարի ցանի ու զնայ՝ շաբաթներով ամիսներով տանը հանգիստ նստի՝ մինչև արևը հասցնի:

Շները հաջեցին, խօսողները աչքները դարձրին դէպի շների կողմը և տեսան հեռուից ձիաւորների:

— Ահմադն է չէ՞. այն էլ Մեհտին:

— Այո, նոքա են, երևի տուն են վերադառնում. նոցա կանչել էին դատարանը՝ սպանութեան դործի համար:

— Գիտեմ, գիտեմ. տեսնե՛ք ինչ լուրերով են գալիս. — կանչիր, վեր զան, նստեն, չուբուխ քաշեն:

III

Չորս օր էր անցել այս խօսակցութիւններից յետոյ: Սիւլեյմանի որդիները և հովիւները վաղ առաւօտեան վերկացան և տեսան, որ թանձր մառախուղը պատել է լեռները և քամին տանում է մառախուղը դէպի զիւղերը: Կարծես թէ դա մի ուրախացնող, սիրտ տւող դէպք էր. հովիւները սաստիկ աշխոյժով սկսեցին պատրաստել ոչխարներին արտը քշելու. հովիւներից մէկը մօտեցաւ ու շներին

տեղից շարժեց և նոցանից մէկին իւր մահակով բռնեց: Առհասարակ, շները իրանք գիտէին իրանց պարտաւորութիւնները և նոցա զարթեցնող, զրգռող չէր լինում ո՛չ ոք: Այս օրւայ նոցա վերկացնելը— իմաց տւաւ շներին, որ մի ինչ որ նոր դործ կայ կատարելու և նոքա պէտք է պատրաստ լինեն: Նոքա սկսեցին անհանգիստ նայել իրանց շուրջը, իսկ նոցանից մէկը սկսեց հաջել:

Բաղիրը չէր նկատել հովւի արարքը: Տեսնելով շներին լարւած դրութեան մէջ՝ նա զարմացաւ և բարկացաւ:

—Տօ, ինչ լիմարներն էք. շներին ինչո՞ւ էք կատաղեցրել: Ես ասում էի, դորանց ամենեւին հետներդ չը տանէք. դոքա իրանց հաջոցով ձեր բանը կը քանդեն, գիւղացիներին իմաց կը տան:

—Նրկիւղ միք կրի՛ւ, մառախուղը թանձր է, գիւղից տեսնող չի լինիլ. շունը զուր տեղը ինչո՞ւ է հաջում: Իսկ եթէ բան է, մի դժբաղդութիւն պատահեց— շները հարկաւոր կը գան:

—Ձէ, շները աւելորդ են, գլուխը թափահարելով ասաց Բաղիրը:

Շներին յետ տւին հօտից և յանձնեցին զառնարած հովիւներից մէկին: Նրկու հովիւ և Միւլեյմանի փոքր որդին Ասաղը առան իրանց հսկայական մահակները ու սկսեցին քշել ոչխարների հօտը դէպի գիւղի արտերը:

—Ձգոյշ եղէք, կանչեց նոցա ետևից Բաղիրը:

եթէ տեսաք, որ մառախուղը նոսրանում է, ետ քաշուեցէք դէպի մեր արօտը: Ոչխարը չը ցրուէք, աչքներդ վերան պահեցէք, յետոյ նոցա մի տեղ հաւաքելը դժւար կը լինի: Ասա՛ղ. մի փորձանք պատահելուց՝ շուտ իմաց կը տաս մեզ. ինքդ մի քիչ քեզ հեռու պահի՛ր:

Մեծ հովիւը շատ էլ ուրախ չէր այդ օրւայ իրանց անելիքին և մտառանջութեան մէջ էր ընկել: Նորա կիներ վատ երազ էր տեսել իւր մարդու մասին: Բայց որ մի անգամ դուրս էր եկել այդ ճանապարհը՝ պէտք է քաջութեամբ առաջ գնար: Կա մի երեսուն տարեկան միջահասակ ջլոտ աղամարդ էր, սևացած երեսով ու կտտաղի աչքերով: Կա յայտնի էր իբրև լաւ կուռող. իբրև լաւ մահակ խաղացնող: Եւ դորա ձեռքին եղած մահակը մի ահագին փայտ էր այնպիսի ծանր գլխով, որի հարւածը պէտք է խիոյն ոչնչացնէր հակառակորդին: Այդ մահակով մի անգամ նա խփել էր դայլի և նորան զետին տարածել:

Մառախուղը շարունակում էր: Հօտը անցաւ Միւլեյմանի արօտի սահմանը և ընկաւ գիւղի հողը: Երջակայքը լուս էր. ձայն ծպտուն չը կար: Հովիւները ուրախացան և համարձակ կերպով քշեցին ոչխարներին արտերի մէջերքը: Ոչխարները ցրեցին այս ու այն կողմը: Մեծ հովիւը մտաւցաւ երազը և վաչրենի ժպիտը երեսին՝ կանգ առաւ արտի եզերքին:

—Աստուած ողորմած է, նա իւր արարած ոչ-

խարի համար կերակուր կը գտնի, միայն իմ կուռը սաղ լինի, ես ոչխարի վերան լինեմ:

IV

Գիւղացիներից թագցել չը կարողացան հովիւները իրանց ոչխարներով: Գիւղացիներից մէկը ճարօտենց Վանէսը ուշք չէր դարձրել մառախուղի վերայ և յոյս ունենալով, որ սա շուտով կը ցրւի, գնացել էր խոտահարքի իրանց վերի արտի կողմերը:

Վանէսը նկատեց ոչխարներին իւր դրացի Մկրտչի արտում ու խոտահարքում՝ և իսկն ասած՝ մի բույժ ուրախացաւ, որովհետև Մկրտչի հետ թշնամացած էր: Թշնամութեան պատճառը Մկրտչին էր, որ գարնան իւր արտերը վարելուց՝ երկու ակօս անցել էր Վանէսի հողով և իւր ցանքսի մէջ գցել: Վանէսը շատ կուէր էր, շատ խօսել Մկրտչի հետ, բայց սա իւր վերայ չէր ընդունել մեղք:

Սակայն խիղճը Վանէսին տանջեց և միևնոյն ժամանակը նա մտաբերեց, որ իւր ցանքսը ու խոտը նոյնպէս շատ մօտ են ոչխարներից. ուստի սկսեց խորհել հովիւներին բռնելու և պատժելու միջոցների մասին: Նա ինքը միայնակ ոչինչ չէր կարող անել, հովիւները նորան ջարդուփշուր կ'անէին. նա տեղեկութիւն ունէր մեծ հովւի կատաղի հարւածների ոյժի մասին: Նա վճռեց գողտուկ իջնել գիւղը և այնտեղից առնել հետը մի քանի տղերք:

Գիւղացիները տխրեցին լսած լուրից: Նոցանից իսկոյն մի եօթն հոգի ճանապարհ ընկան դէպի սարը: Մկրտիչը, որի ցանքսը ու խոտը վտանգի մէջ էին, տանը չէր. գնացել էր ջուր կապելու ներքին արտի վերայ: Նորա ետեւից մարդ ուղարկեցին:

Տղերքը առան իրանց հետ մահախներ, իսկ նոցանից երկուսը կապեցին դաշոյններ: Նոքա պայմանաւորեցին աննկատելի կերպով մօտենալ հովիւներին և նոցա չաղթել առանց երկայն կուէի: Նոքա գիտէին, որ թէև կուէի մէջ իրանք չեն զիջիլ հովիւներին, սակայն չէին ցանկանում պատճառ լինել սաստիկ ծեծի կամ գուցէ արիւնհեղութեան:

Թանձր մառախուղը պատել էր երկիրը: Գիւղացիները, մօտենալով Մկրտչի արտին, սկսեցին արտերի միջով կուացած, սողալով և չօքեչօք՝ մերձենալ հովիւներին: Երկու տղայ բաւականին արդէն մօտեցել էին մեծ հովւին և գնդղում էին նորան:

Հովիւը ոչ ոքի չէր սպասում. թեք էր տւել աջ ոտքին և գաւազանը թոյլ կերպով բռնել էր ձեռքում: Նա նայում էր իւր ձախ ձեռքի վէրքերին: Յանկարծ տղերքը բուսան նորա առաջին և խլեցին ձեռքից մահակը:

— Մի վախենա՛լ, դրացի, բարով ես եկել մեզ մօտ հիւր, կանչեց տղերքից մէկը:

Հովիւը չ'իմացաւ ինչ անի կամ պատասխանի, որովհետև միւս տղերքն էլ երևացին արտի միջից. նա այլապէս, չարձակեց գիւղացու վերայ, որ մահակը

խի. բայց, տեսնելով հակառակ ոյժը, յետ քաշեց:
— Մահակս, ինչո՞ւ ես խլում ձեռքիցս, ինչ
ասելու ես սաս:

— Ասելու շատ բան չունենք, գնանք մեր գլուղը
հիւր:

Միւս հովիւը, որ դեռ չէր տեսել առաջինի
զինաթափելը, կռիւ սկսեց գիւղացիներին մէկի
հետ, մահակները տեղից շարժւեցին. գիւղացիները
օգնութեան եկան. մեծ հովիւը աղաղակում էր իւր
ընկերին, որ յետ քաշելի Կռիւը հանդարտեց: Հո-
վիւը, տեսնելով իւր անդօրութիւնը՝ դիմեց խորա-
մանկութեան. քաղաքավարի և շողոքորթելով նկատեց:

— Մառախուղ էր, ոչխարները չէին նկատել՝
անցել էին սահմանը. մենք էլ եկանք նորանց յետ
քշելու:

— Այդ յետոյ կը քնենք. հիմա հայդէ գնանք
մեր գլուղը ձեր ոչխարն էլ հեաներդ: Այնտեղ հան-
գիստ հանդարտ խորհուրդ կանենք, նկատեցին սառն
կերպով գիւղացիները:

— Ոչխարները մեղք են, աղաչելով խնդրեցին
հովիւները, թողնենք նորանց արածեն արօտում,
նորա գիւղում ձեզ համար ծանր բեռ կը լինեն:

— Այ հանաքչիներ, ի՞նչ բեռն կը լինէք.
ինչո՞ւ էք այդքան մեզ համար հոգում. ասենք թէ
հարեաններ էք, պէտք է հոգատար լինէիք:

— Է՛հ, աղերք. լաւ չէք անում. ոյժը ձեր կողմն
է՛ ինչ ասենք. ծիծաղեցէ՛ք:

— Դէհ, գնանք, գնանք, խօսելու ժամանակ
չունենք:

— Լաւ չէ՛ք անում, գիւղացիներ:

— Այդ յետոյ կը տեսնենք, դէհ աղերք, ոչխար-
ներին քշեցէք:

Հովիւները ստիպւած պէտք է զիջէին: Նորա
գարձեալ փորձեցին յետ պահելու ոչխարը. բայց
գիւղացիները սկսեցին սպառնալիքներ կարգաւ: Աղ-
մուկի վերայ մօտիկ արտերից հաւաքւեցին էլի մի
չորս գիւղացի, որոնք, տեսնելով իրանց ջահիլների
յիմարութիւնը՝ հարկաւ որ չը համարեցին խառնել
գործին: Հովիւները դրանց դիմեցին իբրև միջնորդնե-
րի. բայց սոքա նախատելով ասացին:

— Ամօթ չէ՞ ձեզ համար. գալիս էք գողունի
մեր խտը կերցնում, մեր ցանքսը փշացնում և յետոյ
ուզում էք, որ ձեզ էլ մենք ներենք:

— Մի ուրիշ որ էլ կը պատահի մենք ձեզ հար-
կաւոր կը գանք:

Գիւղացիները արդէն սկսել էին քշել ոչխարնե-
րին դէպի գիւղը: Հովիւները գլխակոր հեռւեցին
ոչխարներին:

Միւլեյմանի փոքր որդին Սաղըր, որ տեսնում
էր հեռուից այս բոլորը, վազեց տուն՝ շուտով յայտ-
նելու իւր հօրը եղելութեան մասին:

V

Գիւղում գլղդոց ընկաւ: Ամեն կողմից ժողովեցին տեսնելու ոչխարի հօտի գերելը: Ամբողջ գիւղում այնքան ոչխար չը կար, որչափ Սիւլեյմանինն էր: Ոչխարները քշեցին տանուտիրոջ կալատեղի մօտ շինած մեծ պարսպապատը և վերան դրին պահապաններ:

Տանուտէրը տեսաւ, որ առանց գզիրի յայտարարութեան էլ մարդիկ հաւաքել են իւր տան մօտ. ուստի վճռեց մի թեթեւ ժողով կազմել և խորհուրդ անել այս դէպքի մասին:

— Կանոնն այն է, սկսեց տանուտէրը, որ ուղարկենք գլխաւոր տանուտէրի, գլաւնու, ետեւից ու նորա ներկայութեամբ արձանագրութիւն կազմենք եղած վնասի և բոլոր եղելութեան մասին:

Գիւղացիները խորհուրդ տւին փոքր ինչ սպասել, որովհետեւ Սիւլեյմանին տեսել են, որ նա գալիս է գիւղ:

— Սիւլեյմանը գաց, չը գաց—մեր ինչ գործն է, մէջ մտաւ կաղլիկ Մարտիրոսը, որ յայտնի էր գիւղում, իբրև ուղիղ խօսող և բողբօղ մարդ:

— Տեսնենք, ի՞նչ է ասում:

— Ինչ ուղում է ասի, շարունակեց Մարտիրոսը. նա ի հարկէ կը ցանկանայ, որ մենք զարձենք ոչխարները իրան և ով գիտէ գեռ իրան էլ մի որ և է ընծայ տանենք մեր կողմից: Եթէ լաւ պատժելու

համար հարկաւոր է արձանագրութիւն, թող լինի անպատճառ արձանագրութիւն:

— Սպասիր, Մարտիրոս, այդտեսակ սուր ու զիք բռնելով՝ բան չի դուրս գալ. տեսնենք առաջ ինչ ենք իմանում, կարելի է յետոյ աւելի խիստ բան ենք գործ դնու:

Գիւղացիները սկսեցին միմեանց հասկացնել այս կամ այն տեսակ վարմունքի նշանակութիւնը. խօսում էին երկու-երկու, խումբ-խումբ: Կողմնակի մի մարդ կը զարմանար այդ տեսակ խօսակցութեան, այդ տեսակ ժողովի վերայ: Աղմուկի լաւ ժամանակը հասաւ գիւղը Սիւլեյմանը: Գիւղացիները սկսեցին հանդարտել: Սիւլեյմանը մօտեցաւ տանուտէրին.

— Բարո՛վ, տանուտէ՛ր:

— Բարո՛վ, Սիւլեյման:

— Հովիւներս սխալւել են, ասենք. մտել են գիւղի սահմանը, լաւ, դուք ի՞նչ էիք մտածում. մի՞թէ հարևանի հետ այդպէս կը վարւեն... ոչխարի տէր կայ՝ թէ չէ. նա մի՞թէ՞ ձեզ մի բան արել է. ինձ ասացէք՝ ես ինքս կը պատժեմ հովիւներս:

Սիւլեյմանը բարկացած մօտեցաւ իւր հովիւներին և բարձրաձայն աղաղակելով անթիւ յիշոցներ տաւ նորանց. զայրացած բոպէին բարձրացրաւ մլտորակը, որ իբր թէ վերայ բերի հովին. բայց գիւղացիները նորան հանդարտեցրին: Տանուտէրը յետ քաշեց նորան:

— Նստի՛ր, Սիւլեյման, նստի՛ր:

— Ինձ կը խայտառակեն այդ շները հարևանութեան մէջ: Ի՞նչ օգուտ ունեմ դոցա ծառայութիւնից: Միայն արիւն պղտորել գիտեն դոքա: Վարձները պէտք է կտրես, որ մի հասկանան դոքա:

Սիւլեյմանի բարիութիւնը անկեղծ էր. բայց նա բարկացած էր անյաջողութեան վերայ: Այդ բանը, թէև զիտէին զիւղացիները, այնու ամենայնիւ՝ շատերը խաբւեցին նորա խօսակցութեան ձևից: Կաղլիկ Մարտիրոսը, նկատելով զիւղացիներին կակղելը, սրտումը բարկացաւ և զսպելով իրան խօսեց.

— Սիւլեյման, թողնենք հովիւներիդ մի կողմ. դու նոցա վերայ բարկանալու դեռ ժամանակ շատ ունես. մեք այստեղ գործ ունենք. եղբայր, սահման է դրւած մեր ու ձեր մէջ, պէտք է նա սուրբ պահպանելի. զանց ասողը պէտք է պատժելի:

— Փա՛հ, փա՛հ, փա՛հ, խնամի Մարտիրոս, ի՞նչ խօսում ես, հարևանութեան մէջ այդ տեսակ կոպիտ խօսակցութի՛ւն. մոռացե՞լ ես մեր անցեալ տարւայ զբօսանքը քո ձի գնելու ժամանակը:

— Ձեմ մոռացել, Սիւլեյման. շնորհակալ եմ, ես էլ քեզ համար նեղութիւն կը քաշեմ, երբ դէպք լինի. բայց այստեղ ուրիշ բան է, զիւղի գործ է, սահման ճանաչելու, ուրիշի սեպհականութիւն յարգելու գործ է:

— Մարտիրոս, աւելորդ խօսակցութիւն ես անում. ափսոս է ժամանակը: Տանուտէր, դու խելօք մարդ ես, բանը հաշտութիւնով վերջացնենք, ամեն

մարդ իւր գործին գնայ, պարապ մարդիկ չենք:

— Կանչենք մեծ տանուտէրին, զայ, գործը քննի, ինչպէս հարկաւորն է, խօսեց երիտասարդներից մէկը:

— Այս տարի, Սիւլեյման, ձեր խոտը առատ է. բայց դուք էլի ազահութիւն էք անում: Խոտը պահոցք էք արել ու մեր հողիցն էք ուզում օգտուել. անխիղճ էք, բարեկամ, անխիղճ, խօսեց մի ուրիշ երիտասարդ:

— Ի՞նչ անեմ, քաջե՛ր, ինձ նեղ օրն էք նախատում, իմ հովիւները իմ երեսը սեւացրել են... ես ձեզ ինչպէս հասկացնեմ, որ ինքս էլ անբաւական եմ եղածից: Բայց փառք Աստու, ձեզ մի փնաս չի հասել, մի քանի շահու փնաս հասած լինի, չը լինի՝ այդ է էլի... նոր միայն հօտը վրանիս մօտից հեռացաւ:

— Վնասը այդ յետոյ կ'իմանանք. քեզ հետ միասին կը գնանք՝ փնասը կը հաշւենք: Այդ փնասից դուրս տուգանքի մասին է խօսքը, խօսեց կարծահասակ մի զիւղացի:

— Այդպէ՛ս, ուրեմն: Դուք ուզում էք դէպքից օգուտ քաղել ուրե՞մն, հասկացայ: Տանուտէ՛ր, ի՞նչ կ'ասես, լուել ես. սա ի՞նչ է նշանակում. եղբայր, փնասից դուրս էլ դուք խօսակցութիւն ունե՞ք: Ամօթ չէ՞:

— Ձէ, ամօթ չէ, մէջ մտաւ կաղլիկ Մարտիրոսը, կարելի է դու շես հասկանում, Սիւլեյման բ-է՛-գ, ես քեզ հասկացնեմ:

4986

— Ձեւմ ուզում, աւելորդ է, մըթմըթաց Սիւլեյմանը:

— Ես ինքս եմ ուզում և կ'աւանդ: Ես քեզ ասում եմ, մեր սահմանը պէտք է յարգես, սահմանից չ'անցնես. դու անցել ես, ուրեմն՝ պէտք է պատիժը կրես, այդ սահման չը ճանաչելու պատիժը. իսկ եղած վնասը՝ այդ էլ իւր կարգով:

Տանուտէրը, որ թող էր տւել ցանկացողներին խօսելու, այժմ ինքը դարձաւ Սիւլեյմանին:

— Սիւլեյման, ի՞նչ ես ասում. ինքդ էլ նկատում ես, որ արդարանալու տեղ չունես. պէտք է զիւղին բաւականութիւն տաս:

— Հա, կարգին ես խօսում, տանուտէր, սխալը արւած է. ես էլ շատ ցաւում եմ. բայց ինձ ձեր այստեղ բերելը, այսքան նախատինք ուտեցնելը՝ շատ թանգ նստեց. միթէ՞ աւելի բան էլ էք ցանկանում: Ես հաղար մանէթ կը տայի այս օրւայ ձեր ինձ վերայ թքելը չը տեսնելու համար: Հասակաւոր, միբուքաւոր մարդ եմ, ժողովրդի մէջ անուն ունեմ, դուք ինձ՝ իբրև մի յետ ընկած ծառայի՝ քացի տեցիք. ինձ դողի, աւազակի հետ հաւասարացրիք, դեռ էլի բաւական չէ՞ք. դէհ, վեր առէք մորակը, մի երկու էլ մէջքիս հասցրէք, ի՞նչ էք կանգնել:

Սիւլեյմանի խօսակցութիւնը ազդեց գիւղացիներին վերայ:

— Տես, անիրաւը, ինչ լեզու բանեցրեց, փախացին նոքա միմեանց ականջին:

— Սիւլեյման, դիտես, ասաց տանուտէրը, որ սա առաջին անգամը չէ. անցեալ տարի էլ երեք դէպք ենք ունեցել հետոյ. թէև ոչ այսպէս մեծ և ակներև: Այն ժամանակն էլ մի կերպ գործը անցկացրինք: Սորան վերջ պէտք է՞ թէ ո՛չ: Ես ինչպէս զսպեմ գիւղի ձայնը, նորա բողոքը. ի՞նչ պատասխանեմ:

— Մի անգամ լաւ սլտոժենք, մի լաւ տուգանք առնենք. յետոյ էլ եկող չի լինիլ, կտրական ասաց Մարտիրոսը:

— Ի՞նչ կայ, մեծ ոչխարատէրես, մի քսան ոչխարից որ զրկես, ի՞նչդ կը պակսի. բայց հովիւներդ կը տեսնեն քո վնասը ու կը խրատուեն:

Գիւղացիները ծիծաղեցին և սկսեցին աղմկալի խօսել: Վնասուած արտի տէրը, Վկրտիչը, վաղուց եկել էր և լսում էր խօսակցութիւնները: Սիւլեյմանը նորան աչքով արաւ, որ իրան մօտենայ: Վկրտիչը մօտեցաւ և Սիւլեյմանի վերայ նայեց մի նախատական հայեացքով:

Սիւլեյմանը սկսեց քչիչալ, սակարկութեան մէջ մտնել. էլ հարևանութիւն, էլ վաղուցւայ ծանօթութիւն, էլ ապագայում կատարելիք օգնութիւններ— էլ խօստում չը փնաց, որ չ'արւաւ նորան: Վկրտիչը լսեց, լսեց և համաձայնեց բաւականանալ մի ոչխարով:

Սիւլեյմանը խնդրեց տանուտէրից, որ լռեցնի ժողովականներին և իրան խօսք տայ: Տանուտէրը

հրաւիրեց զԻւղացիներին ուշադրութիւնը. Սիւլեյմանը խօսեց.

— Հարեաններ, դուք ինձ այսօր շատ խիստ պատժեցիք. այսպէս նախատինք կեանքումս կերած չը կայի. սա ես շուտով մոռանալ չեմ կարող և իմ սրտումս դադը կը մնայ մինչև կեանքիս վերջը: Բայց ես ձեզ վերայ լաւ կարծիքի եմ, ձեր սիրտը սատանայի սիրտ չեմ համարում, այլ աղամորդու. ինչիւն (աւետարանի) հպատակողներ էք... ինձ այս անգամ կը բաշխէք, ինձ ոտի տակ միք տալ. իմ նամուսս գետին միք գցել, ինձ հանգիստ բաց թողէք: Ինչ վերաբերում է մնասին, ես հարեանիս ջանին մատաղ. չի ներում ինձ, ես էլ քրտինքիցս նորան բաժին եմ հանում. բան չը կայ ուրիշ չէ, հարեանս է, թող նա օգուտի իմ ապրանքիցը:

— Ինչպէս էք հաշուել, գոռացին ամեն կողմից.

— Այդ աւելորդ խօսքեր են, վերայ բերաւ Սիւլեյմանը, մի կողեկ, թէ հազար կողեկ՝ դա ինչ ձեր բանն է, Սկրտիչը ինձ ինչքան կարողացաւ՝ նեղեց:

— Եղբա՛յր, ես ինչպէս տեսնում եմ, մէջ մտաւ դարձեալ Մարտիրոսը, մեք մեզ ու մեզ ոչինչ չենք կարողանալու վճռել. ուղարկենք մեծ տանուտէրի, գլխափու ետևից. նա կը գայ ու ամեն բան կը կարգադրի:

— Մարտիրո՛ս, պատասխանեց դառնութեամբ Սիւլեյմանը, ես ասածներդ մոռանում եմ. ուրիշը

քէն կը պահէր... հասկացողը կը հասկանայ: Ես քեզ հետ թշնամութիւն անողը չեմ:

Սիւլեյմանը տանուտէրի տկանջին էլ փսփսաց: Գիւղացիները արդէն յոգնել էին խօսակցութիւնից. նոքա համաձայնեցին բաց թողնել ոչխարները և հովիւներին: Սկրտիչը գնաց իւր բաժինը ստանալու:

— Է՛հ, մեր բաները միշտ այսպէս են, ծնկներին խփելով մըրմընջաց Մարտիրոսը. այսպէս լաւ դէպքից էլ՝ որ օգուտ չենք քաղում պատժելու, էլ ինչ գանդատուելու տեղիք ունենք:

Սիւլեյմանը հովիւներին ճանապարհ գցեց սարը. ինքը նստեց իւր ձին, մի քանի կատաղի հարածներ տւաւ ձիուն մտրակով և սլացաւ դէպի սարը:

— Այս ոչխարը, մըթմըթաց նա, ստամները կրճտացնելով, ձեզ վերայ աժան չի նստիլ. տեսնե՛ք թէ ում ձին կը կորչի այս անիծւած գիւղից. ա՛յ թէ դէպքը այնպէս բերի, որ կաղլիկ Մարտիրոսի նոր գնած ձին ընկնի...

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
7/21/1922
L. L. BROWN, DIRECTOR

ԳԻՆՆ Է Յ ԿՈՊ.

Վաճառուում է Թիֆլիսի հայ գրախճառանոցներում
և Մուրճ-ի խմբագրատանը:

2013

19550

